

В І Д Г У К
офіційного опонента на дисертацію
Іванової Наталії Олександрівни
«Психодіагностика мазохізму в процесі глибинного пізнання психіки
майбутнім психологом», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук за спеціальністю
19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Актуальність теми дисертаційної роботи

Проблема підвищення професіоналізму практичного психолога набуває все більшої актуальності, зумовленої потребою розробки і використання ефективних методів і технологій підготовки майбутніх фахівців. Насамперед мовиться про їх діагностико-корекційну компетентність, що уможливорює пізнання психіки конкретної людини у її цілісності. Теоретико-емпіричне підґрунтя такої цілісності на сьогодні забезпечує глибинна психологія, що вивчає несвідомі чинники психіки, до яких, зокрема, належить мазохізм. Значущість дисертаційної роботи Н.О. Іванової зумовлена тим, що донині феномен мазохізму не досліджений із концептуальних позицій його глибинного спричинення, адже сутнісне визначення цього феномену стосується переважно усвідомлюваних суб'єктом чинників його психогенези. Очевидно, що майбутньому психологу, щоб бути ефективним, важливо пізнавати психіку клієнта в її цілісності і повноті, що становить єдність сфер свідомого та несвідомого, як і розуміння їх функціональної асиметрії.

Психологічне пізнання мазохізму, який здебільшого породжує складну особистісну проблему клієнта як суб'єкта життя, є важливим завданням практичної діяльності психолога, який з допомогою глибинно орієнтованих прийомів та методів спроможний нівелювати мазохістські тенденції шляхом

спрямованої гармонізації психосфери особи. Таким методом є активне соціально-психологічне пізнання (АСПП), яке методологічно об'єднує цілу низку методик (психоаналіз малюнків – авторських та репродукцій художніх полотен, ліпка, робота з використанням іграшки тощо). Приємно констатувати, що для розсекречення природи мазохізму як самобутнього психосоціального феномену та інтегрально деструктивного глибинного чинника формування психіки суб'єкта суспільного повсякдення дисертанткою задіяні продуктивні психодіагностичні засоби, що уможливили виявлення як широкої палітри його об'єктивних репрезентантів, так і мережива суто феноменальних (передусім мовленнєвих, тобто значеннєво-сенсових) оприявнень. У будь-якому разі пропонована робота, вибудовуючи деталізовану психогенетичну архітектуру зародження, розвитку і самоздолання (за умов активного соціально-психологічного навчання як інноваційної технології психокорекційного та психооздоровчого впливу на особистість) мазохізму в лоні глибинно-психологічного пізнання психіки особи та упрозорюючи розлогу емпіричну картину наявності феноменальної тканини цього явища, характеризується достатньою науковою новизною і змістовно збагачує важливий дослідницький сегмент у плідній діяльності відомої в Україні та за її межами психологічної школи академіка Яценко Тамари Семенівни.

Базові методологічні параметри дослідження (актуальність, мета, завдання, об'єкт, предмет, гіпотеза) сформульовані грамотно, коректно, за принципом логіко-змістового взаємодоповнення, а його методи відповідають об'єкт-предметному формату психологічного пошуку. В роботі *вперше* феномен мазохізму досліджується у взаємозв'язку з глибинними чинниками, заданими едіпальними залежностями суб'єкта, які виявляють тенденції до саморуїнації психіки; *визначено* зв'язок спричинення у розвитку мазохізму та внутрішньою суперечністю психіки, що постає для суб'єкта як особиста проблема; *констатовано* подвійний

характер психологічної мозаїки мазохізму – «задоволення через незадоволення (страждання)»; *встановлено* кореляції ознак-характеристик мазохізму з такими деструкціями психіки, як потяг «до психологічної смерті», тенденція до «імпотування», «самодепривування»; *розширено* інтерпретаційний формат мазохізму шляхом ґрунтового психоаналізу біографічних даних Захера фон Мазоха та Ванди Дунаєвої, їхнього «Договору», що дало підстави висновувати про десексуалізацію категорії мазохізму; аргументовано пріоритетність окультуреної форми мазохізму – морального – у майбутніх психологів.

Структура роботи відзначається логічністю та доказовістю. Вибіркова сукупність є достатньою для отримання достовірних результатів. Ґрунтовний теоретичний аналіз виявленої наукової проблеми, комплексне використання психодіагностичних методик, адекватних меті, об'єкту, предмету та завданням дослідження різнобічно підтверджують надійність та вірогідність отриманих результатів.

У *першому розділі* Н.О. Івановою узагальнено наукові джерела з проблеми мазохізму, висвітлені основні підходи до вивчення даного феномену, окреслена його генеза та різновиди. Встановлено взаємозв'язок мазохізму із архаїзмом відчуття провини, яке має едіпальну природу та зумовлено первородним гріхом (батьковбивством) і табу на інцест. Переживання провини каталізується «комплексами» історії людства, які дисонують із просоціальними цінностями людини.

Водночас дисертанткою ґрунтовно опрацьовані наукові джерела із психодіагностики, висвітлено її становлення як науки у єдності двох головних підходів – формалізованого (стандартизованого) і процесуального. Доведено, що перший вимагає чіткої стандартизації діагностичного процесу (вироблення єдиних вимог до процедури експерименту, визначення єдиного критерію оцінювання результатів діагностичних обстежень, розведення у часі етапів діагностики та корекції), другий – багаторівневості та

порційності його реалізації, єдності діагностико-корекційних процедур, обов'язковості діалогічної взаємодії психолога з респондентом, що спирається на інтерпретаційний психоаналіз спонтанного поведінкового матеріалу протагоніста.

У *другому розділі* подано емпіричне дослідження вияву мазохістських тенденцій психіки за методом АСПП, розробленого академіком НАПН України Т.С. Яценко. Розкрито методологічні передумови глибинних пізнання та корекції, що задані психодинамічними канонами та похідними смислосенсовими параметрами і показниками діагностування. Зокрема важливим моментом організації глибинного діагностико-корекційного процесу є спонтанна активність клієнта, каталізована діалогічною взаємодією психолога з ним. Презентований у роботі емпіричний психоаналітичний матеріал доводить, що мазохізм сутнісно спричинений латентними чинниками едіпального походження, передусім чуттєвим тяжінням до первинних лібідних об'єктів, на яке існує «табу на інцест», зумовлюючи почуття провини. Об'єктивовано, що виникнення мазохістських тенденцій пов'язано як з класичним едіпальним періодом (2-5 років), так і з енграмами (фіксаціями) перинатального періоду розвитку (пам'ять психіки про кровний зв'язок з батьками). Доводиться, що мазохізму характерне змішання потягів на тлі пріоритетності почуття вини, яке актуалізує мортідні тенденції, що притлумлюють активність інстинкту самозбереження. Підкреслюється, що з-поміж розмаїття різновидів мазохізму в досліджені майбутніх психологів домінуючим виявився моральний мазохізм. Тому для них важливим є проходження глибинно-корекційних занять АСПП, на яких вони мають можливість не лише об'єктивувати глибинні чинники власних мазохістичних тенденцій, а й здійснити їх психокорекцію. Останнє пов'язано з декодуванням змісту візуалізованих (упредметнених) самопрезентантів у їхніх індивідуалізованих

формовиявах, що розкривається у спонтанній вербально/невербальній діалогічній взаємодії із психологом-наставником.

Третій розділ дисертації присвячено дослідженню результативності глибинного пізнання мазохізму за методом АСПП. Доведена спроможність цього методу як інструменту діагностики та корекції мазохістичних тенденцій, що підтверджують позитивні когнітивно-поведінкові зміни учасників психокорекційних занять, які констатуються не лише шляхом спостереження, а й змістом самозвітів учасників АСПП. Зокрема має місце зростання енергії лібідо у взаємостосунках майбутніх психологів, на що вказують їхня доброзичливість, щирість, сенситивність, емпатійність, відкритість до нового досвіду, самоплинна актуалізація творчих ініціатив, наближення до реальності, послаблення енергії мортідо тощо. Отож процес пізнання мазохізму засобами процесуальної діагностики відкриває перспективи об'єктивування його глибинних джерел, спричинених едіпальною залежністю. Крім того, у розділі подано концептуальні орієнтири вказаного аналізу, якісні і кількісні показники результативності глибинного пізнання мазохізму з відповідними рекомендаціями, які спрямовані на оптимізацію діагностико-корекційного процесу. Натомість результати емпіричного дослідження відкривають перспективи особистісного та професійного становлення особистості майбутнього психолога за умов проходження глибинно-корекційних груп АСПП та їх безпосереднього задіяння у цей самоусвідомлювальний процес.

Обґрунтованість і достовірність наукових висновків

Дисертація Н.О. Іванової змістовно пов'язана з дослідженнями як вітчизняних, так і зарубіжних учених, вона відповідає критеріям екологічної валідності у формуванні основної емпіричної частини дослідження, що ґрунтується на вивченні феномену психічного за дотримання засадничих передумов спонтанності та невимушеності поведінки суб'єкта; процесуальності діагностики та дотримання основних законів діагностико-

корекційного процесу – позитивної дезінтеграції психіки і вторинної інтеграції на більш високому рівні психічного розвитку особи. Саме метод АСПП уможлиблює холістичне пізнання психіки у взаємозв'язках свідомого і несвідомого, ноуменального і феноменального. Тому й діагностико-корекційний процес реалізується відповідно до науково-методичних канонів глибинного пізнання психіки у її цілісності та повноті. Причому перевірка авторських гіпотез здійснювалась як з допомогою якісного, так і кількісного аналізу результатів АСПП, отриманих адекватними предмету дослідження методами розпізнавання цілісності психіки у його констатувальній та формувальній частинах.

Практична цінність дисертаційної роботи

Матеріал дослідження поглиблює розуміння специфіки пізнання мазохізму у глибинно-корекційному процесі груп АСПП. Отримані теоретичні висновки та емпіричні результати дослідження збагачують зміст навчальних дисциплін, що зорієнтовані на фахову підготовку психологів у закладах вищої освіти.

Оцінка мови, стилю та оформлення дисертації та автореферату

Дисертаційну роботу написано грамотно, на належному стилістико-граматичному рівні. В ній застосована наукова, загальноприйнята психологічна термінологія. Стиль викладу результатів наведених у дисертації теоретичних і практичних пошукувань є адекватним його предмету та сформульованим завданням. Висловлені рекомендації забезпечують сприйняття і застосування їх психологом у практичній роботі з особами з обмеженими фізичними можливостями.

Автореферат відображає зміст дисертації, написаний відповідно до вимог та з використанням адекватної термінології і згідно з заявленою темою роботи, що цілком відповідає вимогам чинних державних стандартів. Публікації повністю охоплюють основний зміст проведеного дослідження.

Зауваження до дисертаційної роботи

Поряд із вищезазначеними науково-дослідними здобутками опонованої дисертації Н.О. Іванової вкажемо на її окремі локальні прорахунки.

1. Віддаючи належне геніальним науковим і культурним здобуткам фундатора психоаналізу Зигмунда Фрейда, все ж вважаємо некоректним вживання терміна «моральний мазохізм», котрий семантично дисонує іншим його формам, що понятійно позначені, як мазохізм первинний, вторинний, інфантильний, ерогенний, жіночий (див. підрозділ 1.1). Річ у тім, що терміни «мораль» і «моральний» мають позитивний змістовий модус свідомої діяльності людини, котра здійснюється відповідно до низки прийнятих нею норм поведінки у соціумі та супроводжується духовними переживаннями і моральним задоволенням. Натомість термінові «мазохізм» характерний негативний модус людської життєактивності, що виявляється або у статевому розбещенні, коли особа отримує задоволення під впливом болю, спричиненого сексуальним партнером, або в отриманні задоволення від надання собі моральних чи фізичних страждань, тобто у самокатуванні. Іншими словами, методологічно коректне вживання терміна «моральний мазохізм» виправдане лише, як мінімум, із двома поправками: по-перше, коли прикметник «моральний» вживається як метафора, а не як наукове поняття; по-друге, коли це метафоричне поняття не підноситься до рівня категорії. Загалом, якщо взяти сутнісний зміст названого явища, то потрібно було б поіменувати його терміном «псевдоморальний мазохізм» (від псевдо – недійсний, неправдивий, помилковий). Тому хотілося б з боку дисертантки, котра розлого оперує концептом «моральний мазохізм», більш критичного ставлення до наукової спадщини корифеїв психології.

2. Не піддаючи сумніву доцільність використання в дисертаційній роботі опитувальників соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда та почуття меншовартості М. Фетіскіна, що опосередковано підтверджують наявність чи відсутність в обстежуваних мазохістських

тенденцій-спроможностей, усе ж зауважимо, що вони отримані шляхом самооцінювання, тобто реалізують суб'єктивний підхід у психодіагностиці, який має як переваги, так і відомі недоліки. Існує висока імовірність того, що точність діагностичного вимірювання зросте за умови збалансованого поєднання методик, що реалізують ще й об'єктивний, проєктивний і розвивальний підходи.

3. В анотації і тексті дисертації обстоюється теза, що «Головним інструментом процесуальної діагностики є діалогічна взаємодія психолога з респондентом». Однак діалогічна взаємодія (діалог) – це головним чином форма міжособистісного контактування, порозуміння, співпраці, де визначальним є її (його) змістове наповнення, а саме діалогічна взаємодія особистостей чи індивідуальностей, світоглядних позицій чи переконань, ціннісно-сміслових регулятивів чи сенсожиттєвих орієнтацій. У цьому аспекті цікавою є парадигматика діалогічного персоналізму М.М. Бахтіна, котра містить оригінальний спосіб розмірковувань, що сутнісно ґрунтується на постулаті: пізнати несвідоме, як не парадоксально, можливо лише шляхом актуалізації сенсосміслових горизонтів (за глибиною, складністю, перспективою) діалогічної свідомості, точніше – через діалог щонайменше двох особистостей.

4. Робота не позбавлена окремих стильових огріхів. Наприклад: «Емпіричний матеріал переконує, що...» (Емпіричний матеріал не суб'єкт чи особа, тому переконувати не може); «...провідними чинниками виступають...» (потрібно: «чинниками є...») та ін.

Загальні висновки

Проте вказані зауваження не знижують загальної позитивної оцінки опанованої роботи. Науковий рівень, теоретична новизна, прикладне спрямування та практична цінність, системна впорядкованість і цільність проведеного дослідження дає підстави вважати, що тема дисертації повністю розкрита відповідно до її мети, завдань та гіпотетичних

припущень. Загалом дисертаційна робота Н.О. Іванової є науково завершеним, психологічно змістовним і самостійним дослідженням, у якому не лише поставлена, а й розв'язана актуальна для психологічної науки проблема глибинної корекції особистісних суперечностей осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Актуальність поставлених та розглянутих завдань, обсяг напрацьованого матеріалу дослідження, його науковий рівень і практична вагомість отриманих результатів у дисертаційній роботі Н.О. Іванової «Психодіагностика мазохізму в процесі глибинного пізнання психіки майбутнім психологом» відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор
завідувач кафедри психології
та соціальної роботи Тернопільського
національного економічного
університету

А. В. Фурман

Підпис: А. В. Фурман
Завірюю: Знаю, загалом це науковий внесок

